

Karşıyaka İlçesi Örneğinde Kent Dokusu Ve Açık-Yeşil Alan İlişkileri Üzerine Bir Araştırma¹

Sibel YİĞİTER²

Ümit ERDEM³

Summary

A Study About Relationship Between Urban Pattern And Open – Green Areas In Karşıyaka District

This research, which basically handled open-green areas, aims to create a step for modeling a liviable city. Therefore, standarts of open-green areas being taken into consideration as seriously as they are in developed countries and within the frame of urban relations, gathering scientific data for a spesific survey area are also aimed. Within the perspective of this study; natural and cultural resources of the area and their effects on open-green areas; distribution of open-green areas, their characteristics and measurements are identified.

Key Words: District of Karşıyaka, Open-Green Areas, Landscape Planning

Giriş

II. Dünya Savaşı sonrası gelişmekte olan ülkelerde görülen nüfus hareketliliği, sanayiye dayalı kalkınma hamlelerinde gecikmiş olan Türkiye’de de görülmüştür. Bölgeler arası ve kırdan-kente yönelik göç, özellikle Türkiye’nin gelişmiş bölgelerinde yer alan istihdam yaratma kapasitesi daha yüksek olan büyük kentlere yönelmiştir. 1950’lere kadar nüfus hareketliliğinin durağan olduğu Türkiye’de ilk büyük göç dalgaları 1950-1960 arasında İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentler başta olmak

¹Bu çalışma Sibel Yiğiter’in Yüksek Lisans çalışmasından derlenmiştir.

²Arş. Gör., E.Ü.Z.F Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 35100 Bornova, İzmir.

e-mail: syigiter@ziraat.ege.edu.tr

³Prof. Dr., E.Ü.Z.F Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 35100 Bornova, İzmir.

üzere endüstriyel ve ticarete dayalı gelişme eğilimine girmiş büyük kentlerde görülmüş ve bu kentler göçmen nüfus akımına uğramışlardır. Türkiye'nin kalkınma politikalarının sonucunda, 2000'lere gelirken nüfus artış oranlarında dengesiz büyümeler, İzmir gibi tarım dışı sektörde istihdam yaratan kentleri de baskı altına almıştır. Kentlerin doğal nüfus artışının iki ile üç katına ulaşan göçmen nüfus, kentlerin doğal gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (1).

İzmir ili de yoğun nüfus göçü alan illerimizden biridir ve aldığı nüfus göçüyle diğer ilçelerinde olduğu gibi Karşıyaka ilçesinde de önemli değişimlere yol açmıştır. Karşıyaka kentleşme süreci ve aldığı göçle, bahçeli levanten evlerin, sebze bahçelerinin, tarım alanlarının ve sırtlarındaki ormanlık alanların yerini çok katlı apartmanlara, gecekondulara ve beton yığınlarına bırakmıştır.

Bu plansız gelişmeyle birlikte, bozulan yerleşim dokusu içinde, kentin soluk noktaları olan açık-yeşil alanlara ilişkin sorunları belirlemek ve çözüm yolları üretmek amacıyla yapılan bu araştırmada; kentin açık-yeşil alanları irdelenerek sorunlar belirlenmiş bu sorunlara yönelik çözüm önerileri üretilmeye çalışılarak ilgili veriler ışığında araştırma sonuçları tartışılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Araştırma materyali olarak hem planlı, hem gecekondulu yerleşiminin bir arada bulunduğu, sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan farklılıkları barındıran ilginç bir dokuya sahip İzmir ilinin, önemli bir yerleşim yeri olan Karşıyaka ilçesi seçilmiştir. İlçede, buldukları yer, sosyoekonomik ve sosyokültürel yapıları dikkate alınarak, iki mahalle, anketli özgün çalışma materyali olarak, özellikle irdelenmiştir.

Çalışmada yöntem olarak, yerinde gözlem, inceleme, analiz ve değerlendirme yöntemi kullanılmıştır. Karşıyaka ilçesi genelinde, doğal ve kültürel kaynaklar coğrafi bilgi sistemi yazılımlarından GeoMedia Professional 3.0 ile değerlendirilmiş, sosyal yapı ise demografik yapı dikkate alınarak, Karşıyaka Belediyesi 1/5000'lik imar planları çerçevesinde, mahalleler bazında, nüfus, eğitim ve sağlık durumlarının irdelenmesiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada nokta bazında

bir değerlendirme modeli oluşturmak üzere, ilçeyi örnekleyebilecek şekilde, deniz kenarına konumlanmış, düz bir arazi olan ve sosyoekonomik yapısı yüksek durumdaki Atakent Mahallesi ile Karşıyaka varoşlarında yer alan ve gecekondü sakinlerinin oturduğu Yamanlar Mahallesi özgün ortam olarak seçilmiş, iki mahalle ortamında, kent dokusu ve açık-yeşil alan ilişkileri üzerine anket uygulaması yapılmıştır .

Araştırma Bulguları

Açık-Yeşil Alanların Mahalle Dokusu İçinde Dağılımları

39 mahallenin yer aldığı Karşıyaka ilçesi belediye sınırları içerisinde kentsel yeşil alanları homojen bir dağılım göstermemektedir. Karşıyaka ilçesinde mevcut 39 mahallede kamuya ait yeşil alanların kapladıkları alan 767.000 m²'dir. Bu miktarları mahalle nüfuslarına oranlandığında Karşıyaka için kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı 2.16 m²'dir (2). Bu oran İmar İskan Bakanlığının belirlediği kişi başına 10 m²'lik yeşil alan standardının oldukça altındadır.

Atakent Mahallesi'nin %22'si, Mavişehir Mahallesi'nin %26.43'ü, Fuat Edip Baksı Mahallesi'nin %16'sı, Alaybey Mahallesi'nin %13.13'ü, Bostanlı Mahallesi'nin %8.20'si, Tuna Mahallesi'nin % 4.23'ü aktif kentsel yeşil alana ayrılmışken, bu oran Adalet, Bahariye, Cumhuriyet, Çay, Dedebaşı, Doğançay, İmbatlı, Onur, Org. Nafiz Gürman, Örnekköy, Postacılar, Refik Şevket İnce, Şemikler, Tersane, Turan, Yamaç ve 75. Yıl Mahallelerinde %1'in altında bulunmaktadır. Mevcut kentsel aktif yeşil alanların mahalle bazında değerlendirilmesi sonucunda, mahallelerin alan büyüklükleri ile her bir mahalleye düşen miktarları arasındaki oranlarda oldukça fark bulunduğu saptanmıştır. Hatta bazı mahallelerde hiç yeşil alan bulunmamaktadır (1).

Değerlendirme modeli olarak seçilen alanların arazi kullanım durumu ele alındığında; açık-yeşil alanların her bir mahalleye düşen miktarlarında değişim gözlenmektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Mahallelerin Arazi Kullanış Durumu ve Mahalledeki Nüfus Yoğunluğu

Dağılımlar	ATAKENT	YAMANLAR
	nüfus:8626 alan:73 ha	nüfus:15564 alan:82 ha
Mahalleye düşen yeşil alan (%)	22	1,8
Mahalleye düşen yerleşim alanı (%)	65	95
Mahalledeki nüfus yoğunluğu kişi/ha	118	190

Bu alanlardan; Atakent Mahallesi yerleşim dokusunda yeşil doku miktarı standartlara uygunluk göstermektedir. Ancak dağılımlar irdelendiğinde deniz kenarına konumlanan rekreasyon alanlarının mahalle sakinlerince daha çok kullanıldığı ve tüm mahallenin bu alanlara ulaşımının oldukça rahat olduğu görülmektedir. Konutlar arasına konumlanan parklar ise konutların özel yeşil alanlarıyla bütünleştiği için konutlara özel bir alanmış gibi algılanmakta bütün mahallelinin kullandığı bir alan olamamaktadır. Mahallede kişi başına düşen yeşil alan 26.6 m² dir.

Yamanlar Mahallesindeki dağılımlar dikkate alındığında ise, mahallede bütün mahalleliye hizmet verebilecek mahalle parkı niteliğinde açık-yeşil alan yoktur. Mevcut olanlardan Su İzale Hattı Parkı mahallenin batısındadır ve ancak kendi yakınındaki konutlarda oturanlara hizmet verebilir. Mahalledeki diğer yerleşimlerde bulunanların rahatlıkla ulaşamayacağı uzaklıktadır. 7311 Sokak Parkı ve Aslanlar Sineması Parkı ise yerleşmeler arasında konumlanmıştır. Cep parkı niteliğinde bile olmayan bu alanlar ancak çevrelendiği konutlar tarafından kullanılabilir. Mahalledeki diğer yerleşimler, bu alanları görmedikleri için bilmemektedirler. Yamanlar Mahallesinde kişi başına düşen yeşil alan oranı ise 0.6 m²'dir.Yamanlar Mahallesinde bu plansız gelişmenin daha da yayılmasını önlemek amacıyla mahalle sırtlarına ağaçlandırma çalışmaları yapılmaktadır.

Araştırma Alanındaki Açık-Yeşil Alanların Niteliksel Ve Niceliksel Yönden Değerlendirilmesi

Karşıyaka İlçesinde kamuya ait mevcut kentsel yeşil alanların dağılımı belirlenmiştir. İlçede büyüklük bakımından kent ya da mahalle parkı olarak nitelendirilebilecek olan rekreasyonel alanlar bulunmakla birlikte donanım ve donatımları dikkate alındığında kent parkı niteliği taşıyan birkaç park bulunmaktadır. Bu parklarda çocuk bahçeleri, oyun alanları ile dinlenme alanlarının yanı sıra kültürel ve sanatsal etkinliklerin yapıldığı açık hava müzesi gibi tesislere de ayrıca yer verilmiştir (1).

Araştırmada konuyla ilgili olarak, araştırma alanlarının sınırları içinde yer alan mevcut kentsel yeşil alanlar, parklar, çocuk oyun alanları, spor ve rekreasyon alanları olarak belirlenmiştir. Saptamalar 1/5000'lik imar planlarındaki yeşil alanlarla karşılaştırılmış ve yeşil alanlara ilişkin veriler toplanmıştır.

Araştırma alanlarına ait mevcut kentsel yeşil alanların mahallelere göre niteliksel ve niceliksel durumları incelenecek olursa; Atakent Mahallesi'nde bulunan açık-yeşil alanlar; parklar, çocuk oyun alanları, spor ve rekreasyon alanları olarak saptanmıştır. Atakent Mahallesi yeşil doku yönünden incelendiğinde; Yamanlar Mah. ve diğer mahallelere göre daha zengin bir yeşil dokuya sahiptir. Örneğin Atakent Mah. de kişi başına 26,6 m²'lik yeşil alan düşmektedir. Kişi başına düşen yeşil alan miktarı hesaplanırken belediyenin bakımından sorumlu olduğu yeşil alanlar temel alınmıştır. Oysa mahallede özel mülkiyete ait ve bakımı da özel konutlar tarafından görevlendirilen kişilerce sağlanan yeşil alanlar bulunmaktadır. Hesaplamalarda özel alanlara ait olan niceliksel değerler dikkate alınmamıştır. Mahallede yapılan incelemelerde ve Belediyenin Parklar Müdürlüğü'nden alınan verilere göre mahallede belediyenin bakımından sorumlu olduğu 6 adet yeşil alan bulunmaktadır

Yamanlar Mahallesi ise yeşil doku yönünden oldukça fakirdir. Belediyenin Parklar Müdürlüğü'nden alınan verilere göre mahallede 3 adet yeşil alan görülse de, mahalle halkının rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılayacak açık-yeşil alan bulunmamaktadır. Yamanlar Mahallesinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı, 0,6 m²'dir. Bütün mahalleye hitap edebilecek mahalle parkı niteliğinde bir park yoktur. Mevcut parklara

ulaşılabilirlik söz konusu olmadığı gibi parklar gidilecek nitelikte de değildir.

Mahalleler Özelinde, Kent Dokusu ve Açık-Yeşil Alan İlişkileri Anket Değerlendirmesi

Bütün anket sonuçları ele alındığında; sosyal ve ekonomik yapıdaki farklılığın açık-yeşil alan kullanım biçimlerini doğrudan etkilediğı ortaya çıkmıştır. Eğitim ve gelir seviyesi yüksek, çalışan kesimin yoğunlukta olduğu sosyal yapıya sahip bir yerleşim birimindeki kişilerle, eğitim ve gelir düzeyi düşük bir sosyal yapıya sahip kırsal kökenli, gecekondu bölgesi yerleşim birimindeki kişiler arasında beklentiler de farklılık göstermektedir. Çalışan kesimin yoğunlukta olduğu yerleşim alanında, bireyin kendine ayırdığı vakit önem kazanırken ve kullanımda yürüyüş, spor, hava almak gibi aktiviteler baskın olmakta; gelir düzeyinin düşük ve çalışan kesimin azınlıkta olduğu bir yerleşimde ise önem verdikleri kendileri değil, çocukları ve aileleri olmakta ve park kullanımında birincil amaç çocuklarını götürmek ve kendilerinin de bu süreç içerisinde parktan yararlanması olmaktadır. Bu sosyal farklılık ve açık-yeşil alan kullanım biçimi mahalle yaşanabilirliğini etkilemektedir. Çünkü eğitim ve gelir düzeyi yüksek kesimin oluşturduğu yerleşim yerindeki insanlar, istekleri doğrultusunda yönetimleri yönlendirmekte ve zorlamaktadırlar, diğer yerleşim yerinde ise ancak yönetimin kendilerine verdikleriyle yetinmektedirler ve yönetimleri zorlayıcı güçleri, bilinç eksikliği nedeniyle bulunmamaktadır. Bu durum da sosyal yapıdaki farklılığın mahalle yaşanabilirliğini doğrudan etkilemesinin önemli bir göstergesidir.

İşte bu nedenlerdendir ki, plan kararları alınırken planın yapılacağı bölgede yaşayan insanların plana katılmaları mutlaka sağlanmalıdır. Böyle yapılabilecek anketlerle durum değerlendirilmeli, doğru kararlara yönlenebilmelidir. Böylece sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapı gözardı edilmemiş de olacaktır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Karşıyaka İlçesi'nin, Bayraklı'daki ilk yerleşim yeri, deniz kenarındaki levanten evlerin zamanla oluşturduğu yerleşime ek olarak,

nüfus artışı ve göçle birlikte batıya ve kuzeye doğru genişleyerek, bugünkü plansız yerleşim oluşmuştur.

Düzensiz konut gelişiminin ve yanlış alan kullanımının kent içerisindeki yeşil alanların kaybında ve kentsel sorunların oluşmasında ana kaynak olduğu belirlenmiştir. Bir bütünde farklı iki dokuya örnek teşkil eden Atakent ve Yamanlar mahallelerindeki yeşil doku; İmar İskan Bankalığının belirlediği kişi başına 10 m² lik yeşil alan standardı temel alındığında, Atakent Mah.'nde 26, 6 m² lik ve Yamanlar Mah.'nde 0,6 m² lik kişi başına yeşil alan düşmektedir. Kişi başına düşen yeşil alan oranındaki bu farklılık, ilçedeki açık-yeşil alanların yerleşim bölgelerinin doğal, kültürel ve sosyal yapılarına ve planlama durumlarına göre nasıl değişim gösterdiğinin en belirgin kanıtıdır.

Nüfusun ve kentsel sorunların giderek artmasıyla birlikte kent içerisinde soluk noktaları olan açık-yeşil alanlara olan ihtiyacın daha da önem kazanacağı bir gerçektir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak; mevcut açık-yeşil alan dokusu günümüz koşullarına uygun halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yeniden ele alınmalıdır. Yerleşim alanlarındaki okul bahçeleri park niteliğinde düzenlenerek okul dışında kalan zamanlarda halkın kullanımına açılmalıdır. Gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmayı önlemek amacıyla boş olan sırtlara ağaçlandırma çalışmaları yapılarak, hem fonksiyonel, hem de estetik açıdan mahalleye yeşil doku kazandırılmalıdır. Yeşil alanlarla ilgili yasa ve yönetmeliklerin yaptırım gücü artırılmalıdır. Belediyelerde Park Bahçeler Müdürlüklerinin yanı sıra planlama dairelerinde de peyzaj mimarlarının görev alması sağlanmalıdır. Açık-yeşil alanların uygulamaya geçirildikten sonraki bakım işlemlerinin düzenli periyotlarla bir uzman denetiminde gerçekleştirilmesi ve yalnızca bitkisel bakımın değil; yapısal malzemelerinde bakımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yapılacak olan açık-yeşil alan tasarımlarında; alanın konumuna, vereceği işleve göre tasarımlarının gerçekleştirilip, kullanılacak olan canlı ve cansız donatım materyallerinde çeşitlilik sağlanarak tek tip açık-yeşil alan yapılaşmasının önüne geçmek gerekmektedir.

Alınacak olan plan kararları planlama yapılacak olan alanın doğal, kültürel ve sosyal yapılarına göre alınmalıdır. Sorunları

çözümleyebilmenin diğeri bir yolu da, her şeyden önce açık-yeşil alanların kentler için ne kadar önemli öğeler olduğunun bilincine varılmasıdır. Bu doğrultuda da halkın, yönetimlerin bilinçlendirilme çalışmaları da bir o kadar önemlidir.

Özet

Bu çalışma, açık-yeşil alanlar temelinde, yaşanabilir kent dokusu modeli için bir adım oluşturma amacını hedeflemektedir. Böylece, açık-yeşil alan standartları, gelişmiş ülkeler düzeyinde ele alınarak, yaşanabilir kent olgusu ilişkileri çerçevesinde, bilimsel verilerin elde edilmesi ve bir özgün pilot çalışma alanı ele alınarak irdelenmesi çalışmanın bir başka amacını oluşturmuştur. Bu düşünce biçimi içinde gerçekleştirilen çalışmada, alanın doğal ve kültürel kaynakları belirlenerek, bunların açık-yeşil alan üzerindeki etkileri ve açık-yeşil alanların dağılımları, nitelik ve nicelikleri belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Karşıyaka İlçesi, Açık-Yeşil Alan, Peyzaj Planlama

Kaynaklar

1. Erdem, Ü., Tatlıdil, E., Altınbaş, Ü., Güney, A., Nurlu, E., Sunlu, U., Zafer, B., Korkmaz, E., Tomar, A., Silkü, A. Ve Yiğiter, S., 2000, Improvement of Urban Habitat:Urban Forestry/Greening Master Plan for Karşıyaka Municipality, İzmir-Master Plan and Strategy, United Nations Development Programme-Republic of Turkey Government, Project No TUR/97/008/A/01/12.
2. Karşıyaka Belediye Başkanlığı, 2001, İzmir Karşıyaka Yeşil Kuşak Projesi – Karşıyaka Yeşil Kuşanıyor! Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı- TC Hükümeti Projesi, Proje No: TUR/97/008/A/01/12, Prizma Matbaacılık Ltd. Şti, 210 sayfa, İZMİR.